

ROLAND BARTHES VE CHARLES SANDERS PEIRCE'İN GÖSTERGEBİLİMSEL YAKLAŞIMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Esra KARAMAN
İstanbul Aydın Üniversitesi

ÖZ

Anlam evrenini çözümlmeyi amaçlayan göstergebilim birçok kişi tarafından kullanılmış ve farklı kavramlar ile özdeşleştirilmiştir. Kendilerinden başka şeylere gönderme yapan göstergeler, içinde kodların bulunduğu yapılardır. Bu kodların birbirleriyle ilişkilenerken oluşturduğu anlamlar ise başkalarına aktarılmak üzere bir mesaj oluştururlar. Bu mesajların anlamlanması, soyut olanın somutlaştırılması gibi anlam çalışmaları ile ilgili her şey göstergebilimin alanına girmektedir. Bu çalışmada bu kavramlardan genel olarak bahsedilecek ve göstergebilimin ne olduğu ve nasıl ortaya çıktığı ele alınacaktır. Devamında göstergebilimin kurucusu kabul edilen Charles Sanders Peirce ile bu bilime büyük katkıları olan Roland Barthes'ın göstergebilim adına yaptığı çalışmalara değinilecektir. Ayrıca ortaya attıkları modeller incelenecek ve göstergebilimin bu çalışmalar altında uğradığı değişim değerlendirilecektir. Sonuç bölümünde iki kuramcının birbirleri arasında görülen benzerlikler ve farklılıklar ele alınarak göstergebilimin kuramsal evreni bu çerçevede değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Göstergebilim, Gösteren, Gösterilen, Anlam Bilimi, Roland Barthes, Charles Sanders Peirce.*

COMPARISON OF SEMIOTICS APPROACHES OF ROLAND BARTHES AND CHARLES SANDERS PIERCE

ABSTRACT

Semiology, which aims to solve the meaningless universe, has been used by many people and has been identified with different concepts. Indicators that refer to things other than themselves are constructions in which the codes reside. The meanings of these codes in relation to each other form a message to be transmitted to others. Everything about semantics, such as the meaning of these messages, the embodiment of the abstract, falls within the field of semantics. In this study,

these concepts will be mentioned in general and what the indicator science is and how it emerged. Charles Sanders Peirce, who is the founder of the semiotics, and Roland Barthes, the great contributor of this informatics, In addition, the models that they reveal will be examined and the change in the representation of the indicator will be evaluated. In the conclusion section, the theoretical universe of the semiology will be evaluated in this framework by considering the similarities and differences between the two theoreticians.

Keywords: *Semiology, Indicative, Screened, Denotation, Connotation, Semantics, Roland Barthes, Charles Sanders Pierce.*

GİRİŞ

Günümüzden on yedi bin yıl öncesinde insanoğlu iletişim kurmak için piktogramlardan, yani resim yazılarından yararlanmıştı. Yazılı bir dil oluşturmanın en eski yolu görsel iletişimden geçmektedir. İnsan ırkının dünya üzerindeki kültürlerde iletişim kurma çalışmalarının ilk denemeleri kelimeler ve sözcükler olmadan, şekil ve semboller ile yapılan resim yazılarından oluşmaktadır (Uçar, 2014: 32). İletişim kurmanın en eski ve etkili yolu olan görselliğin temelinde, bir dizi göstergelerden oluşan dizgeler ve anlamlar vardır. Bu anlamların bilimsel açıdan değerlendirmesi ve incelenmesi gerekliliği göstergebilimin doğmasına neden olmuştur (Denli, 1997: 25). İnsanlar birbirleriyle iletişim kurmak için dil, vücut hareketleri, mimik, yazınsal öğeler gibi bütünsel ve çeşitli imgelerden oluşan dizgelere sahiptirler. Bu dizgeler gösterge olarak adlandırılmaktadır. En anlaşılır haliyle gösterge, başka anlamları içerisinde barındıran özellikler taşıdığından kendi dışında bir nesne, olgu ya da varlık belirtebilen ögedir. Bir iletişim doğrultusunda göstergeler ikinci bir imgeyi canlandırmaktadırlar. Göstergebilim geniş açılımlara sahip olma özelliği nedeniyle birçok bilim dalını kapsamakta ve araştırma kapsamına girmektedir (Çağlar, 2012: 31). Bu kapsamlardan Barthes ve Pierce'in yaklaşımlarına değinmeden önce göstergebilimi genel anlamda incelemek yararlı olacaktır.

1. Göstergebilim ve Anlamlandırma

Göstergebilimin 20. yüzyılda bir bilim dalı olarak kabul edilmesinin yanı sıra, eski çağlarda 'gösterge' kavramı farklı adlandırmalarla kullanılmış, üzerine düşünülmüştür (Erkman, 2005: 47). Stoacı filozoflar, bir göstergeler öğretisi oluşturma yolunda adım atmışlar, gösteren ile gösterilen arasındaki karışıklıktan söz etmişlerdir (Rifat, 1992: 18). İngiliz filozof John Locke (1632-1704) göstergebilime adını veren ilk kişi olmuştur. Locke, 'An Essay Concerning Human Understanding' (İnsan Anlayışı Üstüne Bir Deneme) isimli eserinde ilk kez 'semiotike' terimini kullanarak 'doctrine of signs' (göstergeler öğretisi) olarak nitelediği semiyotiğin, bilimin üç temel branşından biri olması gerektiğini

öne sürmüştür (Deely, 1990: 113-114). Locke'a göre bu göstergeler öğretisinin amacı, zihnin kavramları anlamak ya da bilgilerini başkalarına anlatmak için kullandığı göstergelerin niteliğini incelemektir (Rıfat, 1992: 18).

Dilimizde göstergebilim terimiyle adlandırılan bu bilim dalı kuramsal açıdan farklı yaklaşımlar içermektedir. Ne olduğu ve nasıl çözümlendiği ile ilgili farklı yaklaşımlar olsa da göstergebilim terimini oluşturan kavramların (gösterge ve bilim) anlamsal toplamına indirgenemez. Yani sadece gösterge dizgelerini inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanamaz. Batı dillerinde genellikle 'Semiologie' ve 'Semiotique' olarak iki ayrı terimle adlandırılan ve kuramsal olarak iki farklı etkinlik alanına ayrılan bu bilim dalının Türkçe'de tek bir terim altında birleştirilmesi bu anlamda sorun yaratmaktadır. Bu nedenle 'semyoloji' ve 'semyotik' dilimizde aynı terimle adlandırılırsalar da birbirinden ayrı olduğu bilinmelidir (Rıfat, 2005: 114).

Göstergebilimin temelini oluşturan 'gösterge'yi anlamak göstergebilimi anlamak için en temel başlangıçtır (Vardar, 1988: 111). Daha geniş bir tanımla gösterge, insanların bir topluluk yaşamı içinde birbirleriyle anlaşmak amacıyla yarattıkları ve kullandıkları diller, çeşitli jestler (el, kol, baş hareketleri), sağır-dilsiz alfabesi, trafik işaretleri, bazı meslek gruplarında kullanılan flamalar, reklam afişleri, moda, mimarlık düzenlemeleri, yazın, resim, müzik gibi çeşitli birimlerden oluşan ve ses, yazı, görüntü, hareket gibi gereçler vasıtasıyla gerçekleşen dizgelerin oluşturduğu anlamlı bütünün birimleridir. Mesela bir tablodaki bir renk ögesi ya da bir figür gösterge olarak değerlendirilebileceği gibi, bir yazınsal yapıtta kahramanın amacı ya da davranışı veya moda açısından bir bluz çevresindeki öbür birimlerle ilişkiye girmiş bir gösterge olarak değerlendirilebilir (Rıfat, 1992: 6). Sonuç olarak göstergebilim, sadece dilsel göstergeleri değil, temsili olan ve anlamlı bir bütün oluşturan her şeyi incelemektedir. Görüntü veya metnin, kolayca yakalanan, ilk bakışta algılanan içeriği dışında gizli, üstü kapalı anlam içeriği bulunmaktadır. Bu nedenle görünenden görünmeyene, öznellikten nesnellığe, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene doğru bir akış vardır. İnsanlar arasındaki iletişimde göstergeler sıkça kullanılmaktadır.

Göstergebilimin temelinde ortak öğeler yatmaktadır. Ortak değerleri kapsayan, herkesin ne anlama geldiğini bildiği göstergeler kitleye sunulmakta ya da göstergeler "tekrar" moduyla insanlara öğretilmekte ve ortak bir kod haline getirilmektedir (Gürsözlü, 2006: 14). Göstergebilim, dikkatini öncelikle metne yöneltir. Göstergebilim, alıcı ya da okuyucunun metni yorumlarken etkin bir rol oynadığını kabul eder. Göstergebilim 'alıcı' terimi yerine 'okur' terimini tercih eder, çünkü 'okur' terimi çok daha önemli bir etkinliği ifade eder ve okuma öğrenilen bir şeydir, yani metni anlamlandırma süreci okurun kültürel deneyimi

tarafından belirlenir. Okur kendi deneyimlerini, tutumlarını ve duygularını metne taşıyarak metnin anlamlandırılmasına doğrudan katkıda bulunur (Fiske, 1996: 62). Göstergebilimsel çözümleme, iletişim ve medya çalışmaları alanında, bir metin çözümlemesi yöntemi olarak çok önemlidir ve sıklıkla kullanılmaktadır. Göstergebilim, yapılandırılmış bir bütün olarak metinleri çözümlemeye çalışmakta ve gizli yan anlamları da araştırmaktadır (Atabek ve Atabek, 2007: 75).

2. Charles Sanders Peirce ve Göstergebilim Yaklaşımı

Peirce bilgi felsefesi içerisinde gelişen geleneksel göstergebilimi (semiotics) sistemli olarak inceleyen ilk düşünürdür. Kimya, matematik, mantık gibi alanlarda çalışmalar yapmış olan düşünür, mantıkla ilgili ilk çalışmasını on iki yaşını tamamladıktan kısa bir süre sonra yayımlamıştır. On altı yaşında başladığı üniversite eğitiminde Kant'ın yapıtları hemen dikkatini çekmiş ve üç yıla yakın bir süre boyunca özel olarak bu düşünür üzerine çalışmalar yapmıştır. Kant'ın görüşlerine yönelttiği eleştirileri onun son döneminde Hegel'e daha yakın bir felsefi anlayışa yönelmesine neden olmuştur (Özmkas, 2009: 34).

Göstergebilimin dilbilim ve edebiyat dışı alanlarda geçerlilik kazanması Peirce'in yol açmasıyla olmuştur. Bu sayede göstergebilim yavaş yavaş dilbilim ve edebiyat araştırmalarının tekelinden çıkarak tüm yaşam alanlarını kapsayan bir inceleme yöntemi olarak kullanılmaya başlamıştır (Erkman, 2005: 60-79). Peirce, göstergebilim kuramıyla ilgili yazılarını belli bir kitapta toplamıştır. Söz konusu yazılar Peirce'in ölümünden on yedi yıl sonra *Collected Papers of Sanders Peirce* (Charles Sanders Peirce'in Toplu Yazıları) adıyla yayımlanmaya başlamış ve Peirce'in göstergebilim açısından değeri ancak bu yayınlardan sonra anlaşmıştır (Rıfat, 2005: 116).

Amerikalı filozof Charles Sanders Peirce (1839-1914) 20. yüzyılın başlarında, İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure (1857-1913) ile neredeyse eşzamanlı olarak, birbirlerinden habersiz şekilde çağdaş göstergebilimin temellerini atmışlardır. Mantıkçı ve aynı zamanda pragmatizmin kurucusu olan C. Peirce "semeiotic" terimini kullanarak genel bir göstergeler kuramı tasarlamıştır. Peirce'e göre geniş anlamıyla mantık, "semiyotik"e eşittir ve eleştirel mantık, semiyotiğin üç ana bölümünden biridir. Eleştirel mantık dışında kalan diğer iki bölüm ise kuramsal gramer ve kuramsal retoriktir (Vardar, 2001: 86). Peirce'in yaklaşımında en belirgin özellik, gösterge kavramı için önerdiği tanım ve sınıflandırma biçimi olarak kabul edilebilir. Gösterge bilimsel olguların eksiksiz olarak sınıflandırılmasını isteyen kuramcı, üçlüklere dayalı bir göstergeler dizisi oluşturur. Ayrıca bu üçlükler kendi içerisinde de üç ayrı üçlüğe bölünmektedir (Rıfat, 2005:116).

Birinci üçlükte gösterge yalın bir nitelik, gerçek bir varlık veya genel bir kural olmasına göre yapılır. İkinci üçlükte göstergeyle nesne arasındaki ilişki, göstergenin kendi başına bir özellik taşımasına, nesnesiyle varoluşsal bir ilişki kurmasına ya da yorumlayıcıyla ilişki kurmasına göre farklılık gösterebilir. Üçüncü üçlükte, yorumlama yapan kişinin göstergeyi bir olasılık, gerçeklik ya da mantık göstergesi biçiminde canlandırmasına göre yapılır (Peirce, 1978:122). Buradan hareket eden Peirce söz konusu üçlükleri şöyle belirlemektedir:

A. Birinci üçlük

Bir gösterge doğal yapısından yola çıkarak; nitel, tekil ve kural gösterge olarak üçe ayrılmaktadır. Nitel göstergede, gösterge olan bir niteliktir. Bir insanın ses tonu veya kullandığı koku buna örnek olarak gösterilebilir (Peirce, 1984: 291). Tekil gösterge, tek bir durum veya varlığa gönderme yapan göstergelerdir. Tekil göstergeler çeşitli niteliklerle var olabildikleri için bir ya da birden fazla nitel göstergeden oluşmaktadır (Rıfat, 2005, s. 234). Kural gösterge (kavramsal gösterge) ise, bir genelleme sonucu oluşurlar. Bu anlamda tekil bir nesneyi değil genel bir niteliği belirtmektedir. Doğal dili oluşturan kelimeler tek başlarına incelendiklerinde kural göstergelere örnek olarak gösterilebilirler (Erkman, 2005:113-114).

B. İkinci üçlük

İkinci üçlüğe göre bir göstergenin nesneyle olan ilişkisinden yola çıkarak, görüntüsel gösterge (ikon), belirti ve simge diye adlandırılabilir. Görüntüsel gösterge, nesnenin sahip olduğu nitelikten dolayı nesnesine gönderme yapan göstergedir (Peirce, 1984, s. 291). Fotoğraflar tam anlamıyla görüntüsel göstergelere örnektirler. Nesnelere algıların tüm ayrıntılarını algılamayız ancak belli çizgiler nesnenin çağrışımının oluşmasında yardımcı olmaktadır. Görüntüsel gösterge ise bu çizgilerin oluşmasında rol oynamaktadır (Erkman, 1987:47). Belirti göstergesi, bir belirtinin göstergesi ortadan kalktığında kendisini gösterge yapan özelliği hemen yitirecek olan ama yorumlayan bulunmadığında bu özelliği yitirmeyecek bir göstergedir (Rifat, 2005: 234). Simge göstergesi ise temsil ettiği şeyle olan ilişkisini bir uzlaşım sonucu kuran göstergelerdir. ‘Simge’ benzerlik ve uzlaşma ilişkisi içinde soyut ve sayılamayan tek bir gösterilene göndermede bulunan görsel bir biçimdir (Kıran ve Eziler Kıran, 2006: 56).

C. Üçüncü üçlük

Üçüncü üçlüğe göre ise bir göstergenin yorumlayıcı açısından yola çıkarak; terim (sözcebirim, kavram), önerme ve kanıt (çıkarım) olarak adlandırılabilir. Terim (sözcebirim, kavram), herhangi bir bilgi sağlayabilir ama herhangi bir bilgi sağlayıcı olarak yorumlanamaz (Rifat, 2000: 135). Önerme, sözcebirimin aksine belirli bir doğruluk değeriyle ifade edilebilecek bir göstergedir (Özmas,

2010:30). Kanıt (çıkarım), yorumlayan açısından kural göstergesidir (Clarke, 1990: 79).

Peirce göstergebilim adına önemli bir düşündürdür; bunun nedeni ise yukarıda görüldüğü üzere göstergebilimi çevresindeki kavramları da bir bütün olarak ele alıp detaylandırması, göstergeleri, yorumlayıcı ve nesnelere türlerine göre ayırmasıdır. Özellikle yorumlayan kavramını bir gösterge olarak ayrıştırması, gösterge tarihi için önemli bir gelişmedir. Bu üçlü ayırım üzerine kurduğu gösterge sistemi ile göstergebilim kavrayışını mantık temeline oturtmuş ve dil felsefesinde kendine önemli bir yer açmıştır. Charles Sanders Peirce gerçek anlamda verimli ve üretken bir düşünür olarak kabul edilir. Bunun sonucu olarak araştırmalarında bazı farklılıklar, değişiklikler, ekleme ve çıkarmalar görülmektedir. Ancak düşüncesinin temelinde olan kavramlar ve kök mantık hiçbir zaman değişmemiştir.

3. Roland Barthes ve Göstergebilim Yaklaşımı

Göstergebilimin kurucu isimlerinden biri olan Barthes, aynı zamanda postmodern düşüncenin de kurucu öncülerinden sayılır. Barthes'ın düşünce evrimini sınıflandırmak kolay değildir. Çünkü onun yapısalcılıktan postyapısalcılığa uzanan düşünsel serüveni kolayca sınıflandırmaya elverişli değildir. Onu hem postmodern felsefenin oluşturucuları arasında saymak, hem de bizzat postmodern düşüncenin en özgün kuramsal uygulayıcılarından biri olarak anmak gerekir. 1950'li yıllar Barthes'ın yazın çalışmalarının başlangıç yıllarıdır. Bu yıllardan itibaren, dilbilimle, edebiyatla, müzikle, göstergebilimin bir bilim olarak kuruluşuyla uğraşacak, giderek boyut değiştiren ve derinlik gösteren bir yönde yapıtları ortaya çıkacaktır. Barthes'ın 1957 yılında kaleme aldığı "Mytologies" (Çağdaş Söylenler) isimli meşhur eseri hâlâ günümüzdeki eleştiri kuramı üzerindeki etkisini sürdürmektedir. Barthes bu eserinde mitleri, çok geniş kültürel anlamlar taşıyan göstergeler ve baskın sınıfın ideolojik amaçlarına hizmet eden karmaşık ve iyi biçimlenmiş bildirişim dizgeleri olarak tanımlar (Dervişcemaloğlu, 2010: 6). Bununla birlikte; *Eléments de Sémiologie* (Göstergebilim İlkeleri), *Introduction à L'analyse Structurale des Récits* (Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş), *Système de la Mode* (Moda Dizgesi) gibi eserleriyle de göstergebilimin sağlam temeller üzerine oturmasında etkili olmuştur.

Çağdaş göstergebilimin önemli bir ismi olan Roland Barthes, geliştirmiş olduğu özgün yaklaşımla daha çok popüler kültür çözümlemeleri üzerinde çalışmıştır. Barthes'ın geliştirdiği yapısal çözümleme yöntemi, bildirişim amacı içermemekle birlikte anlam taşıyan çeşitli olguları (giyim, mobilya vb.) içerir. Barthes bütün bunları anlamlama (signification) kavramı aracılığıyla göstergebilime bağlar, göstergelerle ikincil gösterilenler ya da yananlam gösterilenleri arasındaki bağıntılar üzerinde durur (Vardar, 2001: 88).

Bir göstergede; gösteren ve gösterilen arasında bir ilişki kurulmasına anlamlama denir. Bir gösteren görüldüğünde veya işitildiğinde gösterilen zihinde oluşmaktadır. Anlamlama gösterenin göstergesini, gösterilen olarak zihinde canlandırma sürecidir. Roland Barthes, düz anlam ve yan anlam kuramlarının öncüsüdür. Bu kuramlar anlamlama konusu altında yorumlanmaktadır. Düz anlam göstergenin neyi temsil ettiğini, yan anlam ise göstergenin nasıl temsil edildiğini temsil etmektedir. Düz anlamların yanlış anlaşılma gibi bir durumu söz konusu değildir. Genel olarak evrenseldirler ve insanların zihinlerinde ortak paydada çözümlenirler. Ancak çeşitli iletişim dizgelerinde düz anlamının yanı sıra, yan anlamlar bulunmaktadır. Bu yan anlamlar kültürlere ve topluma bağlı olarak her insanın zihninde farklılıklar yaratarak çözümlenebilmektedir.

Barthes'a göre görsel öğelerin ilişkilenebilmesi ile düz ve yan anlam oluşmaktadır. Bu oluşum için iki düzlemden yararlanılır. Birinci düzlem dizisel (düzanlam) boyutudur. Bu düzlemde nesnelere seçilir. Diğer düzlem olan dizimsel (yananlam) ise, seçilen öğeleri anlamlandırarak bir bütün oluşturmak için kullanılır. Barthes çözümleme yaparken dört temel ilkeye bağlı kalır. Biçimselleştirme, yayıncılık, çoğulluk ve işlemsellik ilkeleri sırayla yapıtı anlamlandırmak için kullanılır. Birinci evrede yapıtın biçimini araştırmak, ikinci evrede metnin anlamını ve çağrışımını esas almak, üçüncü evrede metnin çağrıştırabileceği tüm olası anlamları değerlendirmek ve son evrede ise metnin üç aşamada çözümlenmesini öngörerek değerlendirme yapılır. Bu ilkeler ve evreler metnin her anlamıyla okunmasını sağlamaktadır (Gökalp, 1998: 364). Göstergebilim bu teknik görünmelerin bir anlamlılık içinde oluşmasını ve okunmasını sağlamaktadır (Barthes, 2016: 111). Gösterge, bir gösteren ve bir gösterilenden oluşmaktadır. Gösteren düzlemi anlatım düzlemini, gösterilen düzlemi ise içerik düzlemini oluşturmaktadır. Toplumun olduğu her yerde tüm kullanımlar kendi göstergelerine dönüşmektedir. Toplumlar standartlaşmış belli bir ölçü ve kurala bağlanmış nesnelere üretir. Bu nesnelere anlam aktarıcı dilin sözlerini oluşturur. Gösterge alıcısının, gösterilenden anladığı 'şey'dir. Gösteren sadece aracıdır ve her bireyde farklı okumalar yaratır (Barthes, 2016: 47-50).

Barthes, Dilbilim'in tezlerini göstergebilimine taşımaya çalışır. Çünkü belli bir noktadan sonra onun için her şey gösterge dizgeleri olarak okunabilecek bir görünüm alır. Günlük hayattaki rastgele öğelerden yüksek sanat yapıtlarına her şey bir gösterge olarak analiz edilebilir ve edilmelidir. Onun göstergebilim anlayışı bu noktada bu gösterge dizgelerini anlamak, işleyiş yapıtlarını çözmek ve dolayısıyla anlam dünyasının yapısını açıklamak çabasıdır. Roland Barthes geçirdiği trafik kazası sonucu 65 yaşında Paris'te öldü.

4. Roland Barthes ve Charles Sanders Peirce'in Göstergebilimsel Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Charles Sanders Peirce 1839-1914 yılları arasında yaşamış Amerikalı pragmatist bir filozoftur. Peirce'in ölümünden on yedi yıl sonra, 1930'lu yıllarda göstergebilim çalışmalarının önemi anlaşılmıştır. Roland Barthes ise Peirce'in ölümünden bir yıl sonra doğmuş ve 1915-1980 yılları arasında yaşamıştır. Barthes; Fransız felsefeci, göstergebilimci, edebiyat eleştirmeni ve toplum teorisyeni olarak tanımlanmaktadır. Barthes, Peirce'in ölümünden sonra doğmuş ve göstergebilimi ortaya koyan Peirce'den sonra bu bilim adına büyük çalışmalar yapan bir göstergebilimci olarak kabul edilmiştir. Bu durum iki felsefeciyi karşılaştırmak için birçok araştırmaya neden olmuştur.

Peirce Amerika'da yaşamış ve çalışmalarını orada sürdürmüştür. Barthes ise çalışmalarını Avrupa'da ortaya koymuştur. Bu coğrafi farklılık basit bir mekânsal fark olmanın ötesinde, her iki araştırmacının sistemleri arasında da bir fark olmasına sebep olmuştur. Peirce bilimle birlikte pragmatizm (faydacılık) temelinde bir mantık kuramı geliştirmek için, gösterge kavramıyla birlikte dil felsefesine eğilmiş ve bir gösterge kuramı geliştirmiştir. Barthes ise göstergebilimi bir biçimler bilimi olarak yorumlamıştır. Bunun dışında Peirce göstergebilimi nesne, gösterge ve yorumlayan olarak üçlü bir model şeklinde ele alırken, Barthes gösteren ve gösterge olarak ikili bir model üzerine çalışmalarını sürdürmüştür. Aslında iki araştırmacının sınıflandırmasına bakıldığında Peirce'in 'gösterge'si ile Barthes'in 'gösteren'inin birbirine karşılık geldiği görülmektedir. Ancak Peirce; Barthes'in 'gösterilen'ini, nesne ve yorumlayan olarak iki farklı model olarak ele almaktadır (Deely, 1990: 112).

İki düşünüründe yorumlayan kısmına önem verdiği görülmektedir. Peirce yorumlayıcıyı kendi içinde bir gösterge olarak ele almakta ve bu durum anlamlandırma sürecini etkilemektedir. Aynı zamanda göstergeyi tanımlarken 'yorumlama' boyutunu modelin merkezi olarak belirlemiştir. Yorumlama olmadığı sürece göstergelerin gösterge değeri yoktur. Göstergelerin somut kısmını algılamak ve neyi temsil ettiğini anlamak için yorum sürecine ihtiyaç vardır (Erkman, 2005: 109). Bu anlamda Peirce; "Bir gösterge bir kişi için, herhangi bir şeyin yerini, herhangi bir bakımdan ya da herhangi bir sıfatla tutan bir şeydir. Birine yöneliktir, bir başka deyişle bu kişinin zihninde eşdeğerli bir gösterge ya da belki daha gelişmiş bir gösterge yaratır. Yarattığı bu göstergeyi ben birinci göstergenin yorumlayıcı olarak adlandırıyorum. Bu gösterge bir şeyin yerini tutar, yani nesnesinin..." tanımını yaparak gösterge için yorumun merkez olduğunu vurgulamaktadır (Peirce, 1978: 121). Barthes'a baktığımızda, gösterilenin bir nesneden çok zihinsel bir tasarıma veya imgeye bağlı olarak ele alınmasını eleştirir. "Göstergeyi kullananın ondan anladığı 'şey'dir gösterilen.

Böylece salt işlevsel bir tanıma ulaşmış oluruz: Gösterilen, göstergenin bağlantısal iki ögesinden biridir. Onu gösterenin karşıtı yapan tek ayırım, gösterenin bir aracı kimliği taşımasıdır” (Barthes, 1979: 35) Barthes’ın bu sözü ile yorumlayana verdiği önem görülmektedir. Bu anlamda iki düşünür farklı modellerle de olsa yorumlayana önemli kılmışlardır.

Peirce, mantıksal kökenli bir göstergebilim anlayışını savunarak, göstergelerin mantıksal işlevi üzerinde durmuştur. Utku Özmakas, Peirce ile ilgili araştırmasında düşünürü; *“Peirce postmodern düşüncenin gösterge anlayışına yaklaşmakta ve süredizin açısından da öncü bir rol oynamaktadır. Şüphesiz ki Peirce postmodern bir düşünür değildir; çünkü ona göre zincirin bir kesitini zincirden bağımsız olarak incelemek olanaklıdır ve göstergelerin gönderme yaptığı anlam alanları sınırlıdır. Ayrıca bir göstergenin iki farklı nesnesi olduğu düşüncesini de ilk olarak Peirce’te görürüz. Kısacası Peirce postmodern düşünürlerle yakın bir çizgi sergilese de yine de modern düşüncenin sınırları içerisinde ele alınmalıdır.”* (Özmakas, 2010: 43) olarak yorumlamıştır. Peirce’ün yaptığı ayrımlar detaylı bir biçimde incelendiğinde üçlü ayrımların temele alındığı görülür. Bu üçlüler kimi zaman biraz zorlamayla oluşturulmuş gibi görünmektedir; çünkü ayrımların hangi temel kritere göre yapıldığı kimi zaman bulanık kalmaktadır. Düşünür tam da bu nedenle birtakım eleştirilere maruz kalmıştır. Ünlü söz edimleri kuramcısı John L. Austin, Peirce’i “Göstergede yaptığı 66 ayrıma karşın, şuna inanıyorum ki Peirce tümce ile bildirim arasında ayırım yapamaz” diyerek eleştirir (Austin, 1970: 119). Mark Gottdiener ise “(...) Peirce’ün sınıflayıcı taslağı o denli karmakarışık ki sonraki mantıkçılar, hatta Peirce’çi göstergebilimciler bile onu kullanamadı” diyerek söz konusu ayrımların karmaşıklığını eleştirir (Gottdiener, 2005: 29). Bu eleştiriler de gösteriyor ki Peirce’ün gösterge ayrımları epey detaylı olmakla birlikte birtakım sorunlar da içermektedir. Zaten düşünürün görüntüsel gösterge, belirti ve sembol kavramlarının düşüncesi içerisinde öne çıkmasının nedeni de söz konusu üç kavramın diğer gösterge türlerine göre çok daha sarih bir biçimde tanımlanmış olmasıdır.

Barthes, belli bir birikim ile ele alınacak gösterge dizgelerinin bilimi niteliğini taşıyacak göstergebilimi kurmayı amaçlamıştır. O, Göstergebilim İlkeleri’nde Saussure’ün göstergebilimi dilbilimin üstünde görmesi durumunu değiştirerek göstergebilimi dilbilimin alt bölümü olarak ele almıştır. Barthes’e göre göstergebiliminde dil baştan çıkarandır ve her yerdedir. Dil, gücünü yazın üzerinden etkili bir biçimde kurmasına borçludur. Barthes, göstergebilimin konusunu, tözü ve sınırları ne olursa olsun her türlü göstergeler dizgesi olarak belirler. Görüntüler, jestler, mimikler, müzik, törenlerde ve protokollerde görülen tözlerin bir dil oluşturmasa da bunların karmaşaları en azından anlamlı dizgeler oluştururlar. (Barthes, 1979: 1) Barthes, göstergenin tanımını yapmadan önce

Hegel, Wallon, Peirce ve Jung'un göstergeyi ele alış biçimlerini inceler. O, Saussure'ün gösteren ve gösterilenin diyalektik sonucu göstergeyi oluşturduğu görüşünü eleştirir. Ayrıca gösterge ile gösterenin sıklıkla birbiri yerine kullanılarak yanlışlık yapıldığını vurgular ve gösterenin anlatım düzlemini oluşturan gösteren ile içerik düzlemini oluşturan gösterilenden oluştuğunu ifade eder (Barthes, 1979: 34). Barthes'ın gösterilene bu şekilde ele alması hem göstergebilimsel gösterge hem de dilsel gösterge için uygulanabilir. Göstergebilim içerisinde aynı dizgede pek çok özdeksel gösterge bulunabileceğinden göstergeler bir sınıflandırmaya tabi tutulmalıdır. Göstergebilimle kültür çözümlenmeleri üzerinde duran Barthes'ın çözümlenme yöntemi bildirişim amacı içermeyen fakat anlam taşıyan çeşitli olguları inceler. Barthes, ele aldığı olguları anlamlama kavramını kullanarak göstergebilimle ilişkilendirir ve göstergelerle yan anlam düzlemleri arasındaki bağıntılara önem verir (Barthes, 2003: 179). Fransız felsefeci ve göstergebilimci olan Barthes'a göre yaşadığımız süre boyunca her şey göstergelerden oluşmaktadır. Bu göstergeler analiz edildiği takdirde anlam kazanmaktadır. Barthes'a göre göstergebilim dilbilimin bir alt dalını oluşturur. Barthes, göstergenin kendisinin o şey olmadığı halde, o şeyi çağrıştırarak iletişim yaratan bir araç olduğunu savunur. Gösteren ve gösterilen göstergeyi oluşturmaktadır. Tüm görüntü, vücut hareketi, mimikler, gösterilen objeler bir anlam ifade etmektedir. Göstergebilim bir serüvendir ve her serüven kişiseldir (Barthes, 2016: 27-28).

Barthes göstergebilimin kendi kendini sorgulayabilme özelliğini yitirmemesi gerektiğini savunur. Göstergebilim söylemini tartışmadan alır. Çünkü sadece metinler değil yazınlar da üretmek için önemli bir kavramdır. Yan anlam göstergeleri düz anlam göstergelerinden meydana gelir. Bu her kişinin yaşam bilgisine göre farklılık gösterebileceğinden farklı yorumlanabilir. Bu nedenle göstergebilim tartışmaya açık ve pozitif olmayan bir bilim olarak değerlendirilir (Aylan, 2005: 110). Ayrıca Barthes, Saussure geleneğinin temsilcilerinden biri olmakla birlikte, Saussure'ün tersine, dilbilimin göstergebilimin bir parçası değil, göstergebilimin dilbilimin bir parçası olması gerektiğini savunmuştur (Erkman: 1987: 28). Barthes, hemen bütün çalışmalarında burjuva toplumunun eleştirisini yapmıştır. Barthes, kapitalist burjuva fikirlerinin desteklediği toplumsal değişim biçimlerinin yapılarını incelerken aslında bu fikirlerin kendilerini nasıl ortaya koyduklarını incelemektedir (Coward ve Ellis, 2008: 53). Barthes ortaya koyduğu görüşleriyle göstergebilimin emin adımlarla yol almasında etkili bir düşünürdür. Barthes, göstergebiliminde dili her yerde görür. Barthes'ı önemli hale getiren unsur dili etkin bir biçimde kullanarak yeni bir yaklaşımla bir yazı türü kurmuş olmasıdır (Bircan, 2015: 36).

Peirce, göstergelerin mantıksal işlevini, Barthes ise dilin mekanik işlevini açığa çıkarmak ister ve bunu kitle kültürü üzerinden yapar. Peirce'in temelini attığı

ve öncülüğünü yaptığı göstergebilim, 1960'lardan sonra bağımsız bir bilim dalı haline gelmiştir. Louis Hjelmslev, Roland Barthes, Claude Levi-Strauss, Julia Kristeva, Christian Metz, Algirdas J.Greimas ve Jean Baudrillard gibi araştırmacılar Saussure'e dayanan Avrupa geleneğini; Charles W. Morris, Ivor A. Richards, Charles K. Ogden, Umberto Eco ve Thomas Sebeok gibi araştırmacılar ise Peirce'e dayanan Amerika geleneğini benimsemiştir (Rifat, 1992: 41-69).

KAYNAKÇA

- Atabek, G. ve Atabek, Ü. (2007). *Medya Metinlerini Çözümlemek. İçerik, Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Austin, J. L. (1970). *Philosophical Paper*, (Aktaran: Utku Özmakas) İkinci Baskı, Oxford: Oxford University Press.
- Aylan, T. (2005). *Göstergebilim ve Bir Söylem Biçimi Olarak Sinema*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe (Sistematik Felsefe ve Mantık) Anabilim Dalı.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri*, (çev. Mehmet-Sema Rifat) Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Barthes, R. (2003). *Çağdaş Söylenler*, (çev. Tahsin Yücel) İstanbul: Metis.
- Barthes, R. (2016). *Göstergebilimsel Serüven*, (çev: Mehmet-Sema Rifat.) İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Bircan, U. (2015). *Roland Barthes ve Göstergebilim*, Dicle Üniversitesi: Edebiyat Dergisi Sayı: 13.
- Clarke, D. S. (1990). *Sources of Semiotic*, Illinois: Southern Illinois University.
- Coward R, Ellis J. (2008). *Dil ve Maddecilik*, (çev. Veysel Kılıç) İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Çağlar, B. (2012). *Bir İletişim Biçimi Olarak Göstergebilim*, Kıbrıs: LAÜ, Sosyal Bilimler Dergisi Aralık Sayısı.
- Deely, J. (1990). *Basics of Semiotics*, Bloomington: Indiana University Pres.
- Denli, S. (1997). *Gösterge Bilim Açısından Grafik Gösterge Anlamlarının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dervişcemaloğlu B. (2010). *Göstergebilim*, İzmir: Ege Üniversitesi, Ege Edebiyat Dergisi / Ağustos / 2016 <http://www.ege-edebiyat.org/docs/493.pdf>
- Erkman F. (1987). *Göstergebilime Giriş*, (Birinci Baskı) İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Erkman, F. (2005). *Göstergebilime Giriş*, İstanbul: Multilingual yayınları.
- Fiske, J. (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş*, (Çev. Süleyman İrvan), Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Gottdiener, M. (2005). *Postmodern Göstergeler, Maddi Kültür ve Postmodern Yaşam Biçimleri*, (çev. E. Cengiz, H. Gür, A. Nur) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Gökalp, G. (1998). *Göstergebilim Açısından Bir Şiir Değerlendirmesi: 'Bir Sözlükte Kitap Adları*, Ankara, Düzenleyenler: Özarslan, M., Çobanoğlu, Ö.

- Gürsözlü, S. (2006). *Reklam Sektöründe İllüstrasyon ve Fotoğraf Kullanımının Tasarım Çözümlerinde Gerekliliği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Grafik Sanatlar Enstitüsü.
- Kıran, A. E., & Kıran, Z. (2006). *Dilbilime Giriş*, (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özmkas, U. (2009). *Charles Sanders Peirce'in Gösterge Kavramı*, Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2/1:32-45
- Özmkas, U. (2010). *Peirce, Saussure Ve Derrida'da Gösterge Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Peirce, C. S. (1978). *Ecrits Sur le Signe*, (P. Seuil, Çev.). Akt. Mehmet Rifat.
- Peirce, C. (1984). *Writings of Charles S. Pierce*, Cilt: 2, Akt. Utku Özmkas.
- Rıfat, M. (1992). *Göstergebilimin ABC'si*, İstanbul: Simavi Yayınları.
- Rıfat, M. (2000). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, İstanbul: Om Yayınevi.
- Rıfat, M. (2005). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilimin Kuramları*, İstanbul: YKY Yayınları.
- Uçar, T. F. (2014). *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Vardar, B. (1988). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: ABC Yayınları.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual Yayınları.